

KRZYSZTOF MIELCAREK

„TAK SAMO CZYNILI PROROKOM ICH OJCOWIE” (Łk 6, 23) ODRZUCENIE PROROKÓW W TRZECIEJ EWANGELII W PERSPEKTYWIE BŁOGOSŁAWIEŃSTW

Wydarzenie Jezusowego przepowiadania nad Jeziorem Galilejskim, które w tradycji chrześcijańskiej powszechnie nazywa się „Kazaniem na górze”, zostało utrwalone przede wszystkim w dwóch Ewangeliach synoptycznych (Łk i Mt)¹. Obydwe wersje kazania rozpoczynają się od błogosławieństw i w obydwu lista makaryzmów kończy się stwierdzeniem o prześladowaniach proroków w przeszłości, co sugerowałoby wspólną Ewangelistom starszą tradycję chrześcijańską². Jednak w wyjaśnianiu poszczególnych fragmentów Pisma świętego istotne jest także indywidualne spojrzenie autora natchnionego. Jego praca nad kompozycją tekstu, a także specyfika ujęcia danej tradycji w strukturze własnego dzieła, ujawnia głębszy sens zapisanych treści – teologię hagiografa, poprzez którą możliwe jest zapoznanie się z nauczaniem Jezusa. W ten sposób sama natura tekstu natchnionego domaga się próby ustalenia najważniejszych elementów redakcyjnych poszczególnych autorów w ich szerszym kontekście teologicznym.

Niniejszy artykuł poświęcony będzie zbadaniu Łukaszowej specyfiki przekazu o prześladowaniach proroków zamykającego perykopę błogosławieństw. Po krótkim zarysowaniu tradycji o prorokach w źródle Q w ujęciu Łukaszowym (I), zostaną przedstawione źródła własne trzeciego Ewangelisty poświęcone tematyce

Dr Krzysztof MIELCAREK – adiunkt Katedry Teologii Biblijnej NT w INB KUL; adres do korespondencji: Kolegium Jana Pawła II C-825, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, tel. (81)445-38-25, e-mail: krzysztof.mielcarek@kul.lublin.pl

¹ W przypadku tradycji Łukaszowej mówi się zwykle o „kazaniu na równinie”. Nie znaczy to wcale, iż pewne mniejsze fragmenty tej tradycji nie znajdują się w pozostałych Ewangeliach; por. K. A l a n d, *Synopsis Quattuor Evangeliorum*, Stuttgart 1996¹⁵, s. 102-111; J. F i t z m y e r, *The Gospel according to Luke I-IX* (AB 28a), New York 1982, s. 627-632.

² Najczęściej cytowanym tekstem biblijnym wskazującym przedchrześcijańską podstawę do rozwijania tradycji o prześladowanych prorokach jest 2 Km 36, 15 n.

prorockiej (II). W końcowej części artykułu (III) podjęto próbę wyjaśnienia sensu Łk 6, 23 w kontekście Jezusowych błogosławieństw.

I. PROROCKIE PRZEKAZY ŹRÓDŁA Q W OPRACOWANIU ŁUKASZOWYM

Trzecia Ewangelia wspomina o trzech błogosławieństwach (Łk 6, 20-21). Zostały one uzupełnione³ tekstem o nienawiści wobec uczniów ze strony ludzi (μισέω, ἀφορίζω, ὀνειδίζω i ἐκβάλλω)⁴. Fragment ten, jako czwarte, mocno rozbudowane błogosławieństwo, zamyka Łukaszową wersję makaryzmów (Łk 6, 22-23). W ramach omawianej wypowiedzi Jezusa pojawia się wezwanie do radości (χαίρω σκιρτάω) oraz obietnica nagrody (μισθός), którą otrzymają wszyscy doświadczający niechęci i ucisku z powodu Syna Człowieczego. W. 23c stanowi nieco zagadkowe uzupełnienie dla powyższych treści: κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Co istotne, jest to uzupełnienie Łukaszowe.

We wstępie zaznaczono już, że wzmianka o prześladowaniach proroków jest najprawdopodobniej elementem starszej tradycji. Paralelna wypowiedź w Ewangelii Mateusza (por. 5, 12) wskazywałaby na źródło Q. Problem ten wymaga jednak dokładniejszego zbadania, dlatego poniżej omówione zostaną najważniejsze tradycje źródła Q dotyczące proroków ze szczególnym uwzględnieniem obecnego w nich redakcyjnego wkładu Łukasza⁵.

Pierwszym tekstem wspominającym wprost o prześladowaniach proroków jest Łk 11, 47-49, któremu odpowiada nieco dłuższa perykopa z Ewangelii Mateusza (Mt 23, 34-36):

³ F i t z m y e r, *The Gospel according to Luke I-IX*, s. 628.

⁴ Por. ὀνειδίζώ, διώκω i πᾶν πονερόν λέγω u Mt.

⁵ Tradycje zawierające podobne treści znaleźć można we wszystkich Ewangeliach; por. zwłaszcza przysłowie o proroku w ojczyźnie Łk 4, 24; Mk 6, 4; Mt 13, 57; J 4, 44, a także Mk 8, 28 i par. Mk 14, 65 i par. oraz J 6, 14; 7, 40. 52; 9, 17.

Łk 11, 47-51	Mt 23, 29-49
47 Biada wam, ponieważ budujecie grobowce prorokom, a wasi ojcowie ich zamordowali.	29 Biada wam, uczeni w Piśmie i faryzeusze, obłudnicy! Bo budujecie groby prorokom i zdobicie grobowce sprawiedliwych, 30 i mówicie: „Gdybyśmy żyli za czasów naszych przodków, nie byliśmy ich współnikami w zabójstwie proroków”
48 A tak jesteście świadkami i <u>zgadzacie się z uczynkami waszych ojców</u> , gdyż oni ich pomordowali, a wy im wznosicie grobowce.	31 Przez to sami przyznajecie, że jesteście potomkami tych, którzy mordowali proroków!
49 Dlatego też powiedziała Mądrość Boża: Poślę do nich <u>proroków i apostołów</u> , a z nich niektórych zabiją i prześladować będą.	32 Dopełnijcie i wy miary waszych przodków! 33 Węże, plemię zmijowe, jak wy możecie ujść potępienia w piekle?
50 Tak od tego plemienia <u>zażądają zdania sprawy za krew wszystkich proroków</u> , która została <u>przelana od stworzenia świata</u> ,	34 Dlatego oto Ja posyłam do was proroków, mędrców i uczonych. Jednych z nich zabijecie i ukrzyżujecie; innych będziecie biczować w swych synagogach i przepędzać z miasta do miasta.
51 od krwi Abła aż do krwi Zachariasza, który zginął między ołtarzem a przybytkiem.	35 Tak spadnie na was wszystka krew niewinna, przelana na ziemi, począwszy od krwi Abła sprawiedliwego aż do krwi Zachariasza, syna Barachiasza, którego zamordowaliście między przybytkiem a ołtarzem.
Tak, mówię wam, od tego plemienia <u>zażądają zdania sprawy</u> .	36 Zaprawdę, powiadam wam: Przyjdzie to wszystko na to pokolenie.

Powyższe zestawienie pokazuje wyraźnie, że Łukasze opracowanie źródła Q niesie ze sobą bardzo ważne akcenty redakcyjne. Oskarżenie audytorium Jezusa jest znacznie poważniejsze w wersji trzeciego Ewangelisty. Podczas gdy Mateusz wspomina tylko o potwierdzeniu ze strony audytorium (μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς), że mordu dokonali ich przodkowie, według opinii Łukasza pokolenie słuchaczy Jezusa afirmuje zachowania ojców (συνευδοκέω). Opisywany przez Ewangelistę czas jest zatem kontynuacją tych samych dziejów zbawienia. Synowie Izraela i w odległej przeszłości i w czasach Jezusa w ten sam sposób prześladowali Bożych posłańców. Ta sama idea kontynuacji leży u podstaw stwierdzenia Łukasza, że rozliczenie, jakie nastąpi w eschatologicznej przyszłości, będzie dotyczyło całego okresu historii ludzkości (ἀπὸ καταβολῆς κόσμου). Wreszcie, w kontekście odpowiedzialności pokolenia współczesnego Jezusowi użyty został mocny czasownik ἐκζητέω, którego strona bierna wskazuje na Boga jako egzekutora

przyszłego sądu⁶. Łukasz nawiązuje w ten sposób do idei dnia Pańskiego, który prorocy tylekroć zapowiadali (Am 2, 16; 5, 18; Sof 1, 7. 14; Abd 15; Iz 7, 17 n.; 13, 6; Jl 1, 15; 2, 1. 11; 4, 14).

Tam, gdzie Mateusz mówi o sprawiedliwych (δίκαιοι) i krwi niewinnej (αἷμα δίκαιου), Łukasz konsekwentnie wymienia tylko proroków. Dzięki temu jego teologiczna koncepcja pozostaje spójna i przygotowuje czytelnika na kolejne etapy historii zbawienia. Według trzeciego Ewangelisty tylko jedna kategoria może równać się z prorokami przeszłości. Są nimi apostołowie. Temat ten, rozwinięty dopiero w Dziejach Apostolskich, Łukasz wprowadza już w Ewangelii przez subtelny, lecz zdecydowany, retusz redakcyjny. Według niego wśród prześladowanych znajdują się προφήται καὶ ἀπόστολοι prorocy i apostołowie (Łk 11, 49), a nie, jak chce Mateusz, prorocy, mędrcy i uczeni (Mt 23, 34).

Pierwsza Ewangelia kontynuuje tematykę prześladowań okrzykiem Jezusa skierowanym ku miastu: „Jeruzalem, Jeruzalem! Ty zabijasz proroków i kamieniujesz tych, którzy do ciebie są posłani!” (Mt 23, 37). Paralelny tekst Łukasza znajduje się w innym kontekście, gdzie lepiej pasuje do przedstawienia losu Jezusa. W trzeciej Ewangelii Jezus wypowiada wspomniane wyżej słowa w odpowiedzi na wieść, iż Herod zamierza go zgładzić (por. Łk 13, 31-35). Co więcej, tradycja źródła Q daje w tym miejscu pewne oparcie Łukaszowej wzmiance o apostołach z Łk 11, 49 (ἀπεσταλμένοι – w. 34).

II. WŁASNE ŹRÓDŁA ŁUKASZA

Trzeci Ewangelista przekazuje także własne tradycje o losie proroków, które mogą jeszcze pełniej ukazać jego teologię dotyczącą badanego tematu. Należy do nich fragment poświęcony błogosławieństwom. Jest on wprawdzie krótszy od wersji Mateusza, ale został uzupełniony o paralelne do błogosławieństw „biada” (Łk 6, 24-26a). Wydaje się, że radykalizm tego redakcyjnego rozwiązania dobrze pasuje do całości dzieła⁷. Dla problematyki niniejszego opracowania szczególnie

⁶ Obydwa czasowniki występują niemal wyłącznie u Łukasza i w *Corpus Paulinum*, choć liczba użyć jest raczej niewielka: συνευδοκέω 1x (+ 2x Dz), ἐκζητέω 2x (+1x Dz); por. R. M o r t h a l e r, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich 1992⁴, s. 92, 146. Trzeba jednak pamiętać o Łukaszowej tendencji do korzystania z czasowników złożonych.

⁷ Na temat „biada” w trzeciej Ewangelii toczy się dyskusja i zdania odnośnie do pochodzenia omawianego fragmentu są podzielone. Opinia, że jest to fragment redakcyjny Łukasza, wydaje się bardziej przekonująca; por. F i t z m y e r, *The Gospel according to Luke I-IX*, s. 628. Przeciwnie uważa J. N o l l a n d, *Luke 1-9, 20* (WBC 35A), Dallas TX 1989, wersja elektroniczna: Nashville

istotna jest deklaracja końcowa tego fragmentu (Łk 6, 26b), będąca przeciwieństwem wypowiedzi o prześladowanych prorokach: κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ ἐποίουν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Fałszywi prorocy nie doświadczyli prześladowań, przeciwnie, są chwaleni za kłamstwa i pochlebstwa, które wygłaszają. Dzięki powyższej deklaracji autor Łk-Dz jeszcze mocniej związał tragiczny los z prorockim posłannictwem. Sprzeciw wobec proroka okazuje się być niejako pieczęcią poświadczającą autentyczność jego misji.

Tekstem należącym do tradycji wykorzystanych przez Łukasza, który również mówi o prorockich doświadczeniach odrzucenia w przeszłości, jest fragment mowy św. Szczepana (Dz 7, 52). Jest on niezwykle ważnym ogniwem w teologii trzeciego Ewangelisty, ponieważ stanowi przejście od tematu prześladowań proroków do Osoby Jezusa Chrystusa. Retoryczne pytanie z pierwszej części owego wersetu ma uświadomić czytelnikowi, że wszystkich Bożych posłańców spotkał ten sam tragiczny los (τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν). Wyróżnienie w dalszej części wersetu proroków, którzy zapowiedzieli przyjście Mesjasza, daje autorowi Łk-Dz możliwość otwarcia najistotniejszego wątku mowy Szczepana – odrzucenia Jezusa. Jego los nie różni się niczym od losu wcześniejszych wysłańców. Wobec starotestamentalnych poprzedników i wobec Jezusa przedstawiciele narodu stali się zdrajcami i zabójcami (προδοῦναι καὶ φονεῖς).

Odrzucenie Jezusa-Proroka jest tematem bardzo wyraźnie obecnym i starannie zaplanowanym w całym dwudziele Łukasza. Pierwszą wzmiankę o przyszłym odrzuceniu Ewangelista umieszcza już w Łk 2, 29-35. W uroczystym proroczym wygłoszeniu Symeona, pojawiają się wyraźne akcenty nawiązujące do omawianego tematu. Działalność Jezusa przyniesie bowiem upadek wielu, a On sam traktowany będzie jako znak sprzeciwu (σημείον ἀντιλεγόμενον – w. 34).

Kluczowym tekstem dla zrozumienia Łukaszowej wizji Jezusa – odrzuconego Proroka – jest jednak Łk 4, 16-30, a zwłaszcza wersety 24-30⁸. W w. 24 Łukasz

TN: Nelson's Electronic Bible Reference Library 1997, zob. omówienie tego zagadnienia w sekcji poświęconej Łk 6, 20-26.

⁸ Perykopa nazaretańska pełni w dwudziele Łukaszowym rodzaj mowy programowej – manifestu, gdzie skoncentrowane zostały wszystkie najważniejsze wątki teologiczne Łk-Dz, por. U. B u s s e, *Das Manifest Nazareth Jesu. Eine Einführung in das lukanische Jesusbild nach Lk 4,16-30* (SBS 91), Stuttgart 1978, s. 56 n., 113-119; R. L. B r a w l e y, *Luke-Acts and the Jews. Conflict, Apology and Conciliation* (SBLM 33), Atlanta 1987, s. 4 i 12; R. C. T a n n e h i l l, *The Mission of Jesus according to Luke IV, 16-30*, w: *Jesus in Nazareth* (BZNW 40), Berlin 1972, s. 65 n. Już u H. Conzelmann (*Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, Tübingen 1964⁵, s. 21 n.) epizod nazaretański był traktowany jako kamień węgielny historiozbowczej teologii trzeciego Ewangelisty.

używa charakterystycznego dla siebie zwrotu: „żaden prorok nie jest δεκτός w swojej ojczyźnie” Mimo że przysłowie to wydaje się być tożsame z Mk 6, 4 i Mt 13, 57, teksty różnią się wyraźnie słownictwem. Tam, gdzie Marek i Mateusz użyli ἄτιμος, autor trzeciej Ewangelii wybrał termin, który nawiązuje do cytatu z Izajasza (Łk 4, 18 n.). Stworzył w ten sposób w ramach perykopy nazaretańskiej zamierzoną grę słów: ten, który przychodzi głosić rok przyjęcia Pana (ἐνιαυτὸν κυρίου δεκτόν – w. 19), sam nie jest przyjmowany w swej ojczyźnie (οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστὶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ – w. 24)⁹

Istnieją jednak inne możliwości interpretacyjne przysłowia o proroku, które w bezpośredni sposób są związane ze znaczeniem przymiotnika odczasownikowego δεκτός. Jak wykazano we wcześniejszych badaniach¹⁰ Łukasz w obu przypadkach użył δεκτός w ten sam sposób (Łk 4, 19 i 4, 24), ponieważ tak bliskie umieszczenie tego samego i jednocześnie bardzo rzadkiego w Nowym Testamencie przymiotnika nie może być uważane za przypadkowe¹¹. Jednocześnie δεκτός winien być rozumiany jako termin dwuznaczny, który dzięki nachyleniu ku hebrajskiemu קָבַץ nie posiada tylko sensu biernego: „przyjmowany”, lecz ma także swój czynny wymiar¹². Można zatem dokonać następującego powiązania obydwu tekstów z perykopy nazaretańskiej:

W sensie biernym rok δεκτός z w. 19 jest rokiem upodobania Jahwe, wybranym czasem łaski ze strony Boga. Jego upodobanie, zgodnie z przesłaniem Jezusa, nie ogranicza się jednak tylko do krewnych i bliskich Jezusa, ani nawet do samego Izraela¹³. Tak pojęta dobra nowina nie znajduje uznania wśród słuchaczy, którzy byliby skłonni przyjąć jej uniwersalne przesłanie, o ile przyniosłaby im wymierne, doraźne korzyści (por. Łk 4, 22-24). Jezus-Prorok nie

⁹ Por. I. de la Potterie, *L'onction du Christ. Etude de théologie biblique*, NRTH 80(1958), s. 232.

¹⁰ Szerzej na temat interpretacji δεκτός zob. K. Mielcarek, *Jezus – Ewangelizator ubogich*, Lublin 1994, s. 106-113.

¹¹ B. J. Koet, „*Today this Scripture has been Fulfilled in Your Ears*”, *Jesus Explanation of the Scripture in Lk 4, 16-30*, Bjdg 47(1986), s. 384; por. G. Kyo-Seon Shin, *Die Ausrufung des Endgültigen Jubeljahres durch Jesus in Nazareth. Eine historisch-kritische Studie zu Lk 4, 16-30*, Bern-Frankfurt-Paris 1989, s. 27 n.

¹² H. J. B. Combrink (*The Structure and Significance of Lk 4, 16-30*, „*Neotestamentica*” 7(1973), s. 38) popiera tezę o możliwości odczytania zamierzonej przez Łukasza dwuznaczności δεκτός zgodnie z obydwooma użyciami w epizodzie nazaretańskim. Według niego w w. 24 akcent spoczywa bardziej na Jezusie Proroku, a nie na poganach i na fakcie, że jako prorok, aby być δεκτός, nie może być przymuszany do poddania się żądaniom jego własnych ziomków, by stał się cudotwórcą. Analogiczna sytuacja ma miejsce w Kafarnaum, gdzie ludzie próbują Jezusa zatrzymać do swojej dyspozycji (Łk 4, 42-43). Por. tamże, s. 39.

¹³ Por. opuszczenie Iz 61, 2b dokonane przez Łukasza.

może znaleźć wśród nich upodobania, ponieważ ich serca nie sięgają poza codzienne ludzkie potrzeby. Poza tym, Nazaretanie nie potrafią zobaczyć w Jezusie nikogo więcej jak tylko „syna Józefa” (w. 23).

Z drugiej strony, sam Głosiciel roku szczególnej Bożej łaski, który ma moc zaktualizować głoszoną przez siebie nowinę, nie może dokonać znaku tam, gdzie słuchacze oczekują jedynie lokalnego uzdrowiciela¹⁴. Jahwe, który upodobał sobie ten konkretny czas – σήμερον (w. 21), jako ostateczny rok jubileuszowy, nie może znaleźć upodobania w postawie Nazaretan z powodu ich sceptycyzmu i partykularyzmu. W przestrzeni wypowiedzianego przez Jezusa przysłowia krzyżują się zatem dwie rzeczywistości:

οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ
(żaden prorok nie *znajduje upodobania*¹⁵ w swojej ojczyźnie).

Zawiedzione nadzieje Nazaretan
połączone z niewiarą

Uniwersalne posłannictwo
proroka

Dzieje się tak, dlatego że z jednej strony bliscy i krewni proroka najczęściej oczekują, iż w pierwszej kolejności zajmie się on ich doraźnymi potrzebami, i spotyka ich zawód. Jednocześnie mają trudności z uznaniem Go za kogoś więcej niż tylko ziomka obdarzonego w niezwykły sposób. Natomiast z drugiej strony, każdy prorok świadom swego posłannictwa wie, że upodobanie Jahwe sięga daleko poza partykularne interesy jakiejś grupy i będąc posłanym przez Boga zdaje sobie sprawę, że tego typu nadzieje nie mogą być spełnione¹⁶. Obydwie rzeczy-

¹⁴ Zdaniem R. C. Tannehilla (*The Mission of Jesus...*, s. 58) połączenie przysłowia z cytatem z Izajasza dokonuje się przez fakt, że Nazaretanie doświadczą roku przychylności Pana, o ile ten, który go ogłasza i przynosi, będzie im przychylny (δεκτός). Jest to pogląd bliski temu, który został przedstawiony w niniejszym artykule, jakkolwiek nieco jednostronny.

¹⁵ Trzymając się literalnie tekstu należałoby przetłumaczyć go przymiotnikowo: „żaden prorok nie jest upodobany w swojej ojczyźnie”. W języku polskim taka forma brzmiałaby nieco dziwnie, a poza tym sugerowałaby jednostronnie tylko bierne rozumienie δεκτός, czego należy unikać. Temat upodobania z w. 24 przywodzi na myśl scenę chrztu (Łk 3, 21-22), gdzie znajduje się informacja o Jezusie Synu, w którym Bóg Ojciec sobie upodobał (εὐδοκῶ).

¹⁶ D. Hill (*The Rejection of Jesus at Nazareth (Luke IV, 16-30)*, NovTest 13(1971), s. 162 n.) idzie jeszcze dalej i uważa, że Bóg zaakceptuje posługę Jezusa tylko wtedy, gdy ten nie ograniczy jej jedynie do swoich ziomków. Więcej, jego zdaniem Bóg pragnie, by Jezus służył ludziom spoza

wistości, ześrodkowane w przymiotniku δεκτός, zapowiadają jednocześnie dwa istotne aspekty misji Jezusa. Już od Nazaretu Jezus widzi swoją prorocką działalność pod znakiem uniwersalności i odrzucenia¹⁷. Ze względu na przedmiot badań niniejszego artykułu omówiony zostanie jedynie drugi aspekt Jezusowej misji: odrzucenie.

Porównując proroków Starego Testamentu z Osobą Jezusa można zaobserwować pewne wyraźne podobieństwa. Los Jezusa jest podobny na przykład do losu Jeremiasza, któremu grożono śmiercią: „Nie prorokuj w imię Pana, abys nie zginął z naszej ręki” (Jr 11, 21). Żydowskie Prawo także zajmowało się problemem proroków i przewidywało bardzo surowe sankcje wobec tych, którzy, występując jako prorocy (נְבִיאִים) lub też wizjonerzy (הַלְלֵם הַלְלֵם, ἐντυπιαζόμενος ἐνύπνιον – LXX), nawoływaliby do apostazji (Pwt 13, 2-6). Tego typu przesłanie nakładało na członków społeczności obowiązek eliminacji głosiciela bez względu na dokonywane przez niego znaki (Pwt 13, 2 n). W Pwt 18, 22 deuteronomista rozszerza groźbę śmierci na proroków wypowiadających słowa, których Jahwe im nie polecił. Kryterium rozpoznania autentyczności takiej przepowiedni było jej spełnienie¹⁸. W Łukaszowej narracji brak jest jednak wzmianek o wspomnianych wyżej przepisach Prawa. Nie brak za to bezpośrednich aluzji do starotestamentowych proroków. Trzeci Ewangelista, który posłużył się przykładami z życia dwóch wielkich przedstawicieli urzędu prorockiego, z pewnością miał w pamięci liczne prześladowania, jakich doznali podczas swojej posługi w imię Jahwe (por. 1Krl 19, 1 n.; 22, 14-28; 2 Krl 6, 14-23). Innym przykładem może być los Mojżesza, który kierując się wolą Bożą ciągle musiał walczyć z odrzuceniem (Dz 7, 25-53)¹⁹. W dwu miejscach mowy Szczepana (w. 27. 39) Łukasz używa charakterystycznego dla siebie czasownika ἀπωθέομαι oznaczającego

swego narodu.

¹⁷ Por. J. N. A l e t t i, *Jésus à Nazareth (Lc 4, 16-30) prophétie, écriture et typologie*, w: *A cause de l'Évangile. Études sur les Synoptiques et les Actes* (LecDiv 123), Paris 1983, s. 444-446.

¹⁸ M. R e n d t o r f, Προφήτης κτλ., TWNT VI, s. 807. Być może właśnie ten motyw skłonił niektórych do przekonania, że opisana w w. 28 n. scena przedstawia kamienowanie; por. J. B l i n z l e r, *The Jewish Punishment of Stoning in the New Testament Period*, w: *A Trial of Jesus*, red. E. Bammel, London 1970, s. 147-161.

¹⁹ Postać Mojżesza jest przez Łukasza wykorzystywana do zbudowania wyjątkowej pozycji tożsamości prorockiej Jezusa (por. Dz 3, 22 n.; 7, 37). Ten ciekawy wątek nie jest jednak przedmiotem rozważań niniejszego artykułu. Więcej na ten temat zob. M i e l c a r e k, *Jezus – Ewangelizator ubogich*, s. 84 n.

postawę odepchnięcia. Lud odepchnął Mojżesza, będącego prorokiem Boga żywego, wybierając cielca ulanego ze złota²⁰.

Według autora Łk-Dz sytuacja jest jednak o wiele tragiczniejsza. Ze wspomnianego już wcześniej fragmentu mowy Szczepana wynika, że prześladowania i gwałtowna śmierć była udziałem wszystkich posyłanych przez Boga proroków (τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν;... – Dz 7, 52). Podobnie radykalne jest stwierdzenie Łukaszowego Jezusa w Nazarecie, gdzie okazuje się, iż żaden (οὐδεὶς) prorok nie znajduje upodobania w swojej ojczyźnie (Łk 4, 24). Dla porównania Marek Ewangelista mówi o prorokach, którym zdarzało się odrzucenie tylko w pewnych okolicznościach, co wyraża w znacznie łagodniejszej formie warunkowej: οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ... (por. Mk 6, 4). Można więc wysnuć wniosek, że według Łukasza odrzucenie Jezusa ma uzasadnienie w samym Bożym planie zbawienia. Bóg od wieków posyłał swoich przedstawicieli i od wieków powtarzał się ten sam tragiczny schemat – głosiciel spotykał się z niezrozumieniem, wrogością i ostatecznie był mordowany. Życie każdego proroka naznaczone było piętnem odrzucenia i z Jezusem nie mogło być inaczej.

Kierując się tym tropem Łukasz zebrał i uporządkował starotestamentalne teksty i doświadczenia z historii Izraela, aby ukazać historiozbawczy sens odwiecznych losów prorockich, które stały się udziałem samego Jezusa. Pełna napięcie relacja między prorokiem a ludźmi została podniesiona do rangi jednego z głównych dramatycznych wzorców w Łk-Dz²¹. Według Łukasza właśnie ów prorocki rys Jezusa stał się przyczyną Jego starcia z niewypowiedzianym jeszcze żądaniem krajan, które z całą ostrością objawiło prawdę, iż prorocy są od wieków nieuznawani w swoich ojczyznach. Cokolwiek podejmą, autentyczność ich misji jest kwestionowana²². Skoro Eliasz i Elizeusz objawili, że prorocy spotykają się z od-

²⁰ Por. S. S z y m i k, *Interpretacja historii zbawienia w mowie św. Szczepana (Dz 7, 2-53)*, Lublin 1987, s. 218 n. (mps BKUL); por. t e n ż e, *Struktura literacka mowy świętego Szczepana (Dz 7, 2-53)*, RTK 35(1988), z. 1, s. 101-116.

²¹ Por. B r a w l e y, *Luke-Acts and the Jews*, s. 22 n. Tragiczny los Bożych posłańców nieuchronnie przywodzi na myśl także postać Jana Chrzciciela, który wielokrotnie już w najstarszych warstwach tradycji chrześcijańskiej jest identyfikowany z prorokami. Łukaszowi zależy jednak bardzo, aby nie rozwijać zbytnio tego wątku, ponieważ mógłby on zaciemnić prorocką tożsamość samego Jezusa. Zob. szerzej M i e l c a r e k, *Jezus – Ewangelizator ubogich*, s. 73, 91 n., 105, 126 n.

²² Por. B u s s e, *Das Nazareth - Manifest Jesu*, s. 40.

rzuceniem przez swoich, to i prorok znany w Nazarecie jako syn Józefa nie może liczyć na dobre przyjęcie²³.

Przysłowie z Łk 4, 24 sięga jednak daleko poza wydarzenia z rodzinnego osiedla Jezusa. Jego podstawową funkcją w strukturze całego dzieła jest wprowadzenie tematu Męki²⁴, z którym Łukasz powoli zapoznaje czytelnika trzeciej Ewangelii. To, co jest zaledwie niejasną zapowiedzią w perykopie nazaretańskiej, staje się w późniejszych rozdziałach bezpośrednim nawiązaniem do wydarzeń Wielkiego Piątku. W Łk 13, 33 Jezus stwierdza, że żaden prorok nie może (οὐκ ἐνδέχεται) umrzeć poza Jerozolimą. Trudno o jaśniejszą aluzję do wydarzeń paschalnych. Jednocześnie omawiany tekst stanowi bezpośrednie powiązanie między rolą proroka a jego śmiercią w Jeruzalem²⁵.

Koncepcja, iż prorok musi umrzeć w Jerozolimie, wpisuje się także znakomicie w geograficzną strukturę dwudziela Łukasza. W jej świetle itinerarium Jezusa ku Jerozolimie jest naturalną konsekwencją Jego prorockiej tożsamości. Jednocześnie ta sama konieczność zakończenia misji w Jeruzalem jest wyjaśnieniem wszystkich scen, gdzie Jezus mimo wielkiego zagrożenia uchodzi z rąk swych prześladowców (Łk 4, 13. 30; 20, 19). Psalm 91, 11 opisujący obiecaną troskliwą opiekę, a cytowany przez szatana przy okazji kuszenia (Łk 4, 12), we właściwym momencie stanie się wypełnioną obietnicą, ponieważ o Dniu Jezusa zdecydował sam Bóg (13, 22; por. J 7, 30). Łukasz jest przekonany, że

²³ Por. B r a w l e y, *Luke-Acts and the Jews*, s. 10. Temat odrzucenia ma również swój aspekt pneumatologiczny. Potwierdza to fragment mowy Szczepana, który stwierdza, że Wysoka Rada i ich ojcowie zawsze sprzeciwiali się (ἀντιπίπτω) Duchowi Świętemu i zabijali proroków, którzy zapowiadali przyjście Mesjasza (por. Dz 7, 51 n.). Sprzeciw, którego doświadczył Jezus i Szczepan na wzór proroków, kieruje się ostatecznie przeciwko Duchowi Świętemu, który reprezentuje zbawczą wolę Boga w historii (Dz 10, 38); por. B u s s e, *Das Nazareth-Manifest Jesu*, s. 101. Działając w poszczególnych przedstawicielach urzędu prorockiego, Duch Święty pobudza ich do wygłaszania, często niepopularnych, Bożych nakazów, co przynosi tragiczny koniec głosicieli. Dla Łukasza zatem już od Nazaretu realizuje się prorockie przeznaczenie Jezusa, także w jego pneumatologicznym aspekcie. Jezus nie może być δεκτός dla swoich, ponieważ prowadzi go Duch Pana (w. 18).

²⁴ Podobnie widzi rzecz H. Schürmann (*Das Lukasevangelium, Erster Teil zur Kap. 1, 1-9, 50* (HTHK 3.1), Freiburg 1969, s. 239: „Die Notiz ist mehr als eine historische Aussage; sie will Prophetie geben: Sie deutet an, welchen Kontrapunkt das Kommen Jesu am Ende erhalten soll”). Zgadza się z nim również I. de la Potterie (*L'onction du Christ*, s. 233), który akcentuje także Janowy koloryt w. 30.

²⁵ Por. F i t z m y e r, *The Gospel According to Luke I-IX*, s. 537. Szerzej na temat związku Jezusa z Jerozolimą zob.: J. K u d a s i e w i c z, *Znaczenie Jeruzalem w czasie działalności galilejskiej Jezusa* (Łk 4, 14-9, 50), RTK 17(1970), z. 1, s. 4-59 oraz t e n ż e, *Jeruzalem - miejsce zbawczej śmierci Jezusa* (Łk 24, 13-33), RTK 25(1978), z. 1, s. 69-74.

w Nazarecie nikt nie mógł uczynić Mu krzywdy, ponieważ prorok może zginąć dopiero w Jeruzalem (13, 13).

Nadejście oznaczonego czasu przyniosło konieczność spełnienia zapowiedzi proroków, ponieważ Jezus jest Prorokiem *par excellence*²⁶. Stąd Jego misja musiała skończyć się tragicznie w Jerozolimie. Ciekawym komentarzem Łukasza do tych wydarzeń są słowa, które wkłada on w usta uczniów rozmawiających ze Zmartwychwstałym Mistrzem w drodze do Emaus (Łk 24, 13-35). Pełni smutku uczniowie referują Nieznajomemu towarzyszowi drogi, co powszechnie mówi się o Jezusie. W Jerozolimie wszyscy byli przekonani, że był on προφήτης δυνατός ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Mimo swej mocy został jednak oskarżony przez starszyznę Izraela i zgładzony, przez co zawiódł pokładane w Nim nadzieje politycznej odnowy (w. 20 n.). Dopiero argumenty Mistrza, który ukazał swym uczniom panoramę starotestamentalnych obietnic, zrodziły w nich zupełnie nowe zrozumienie na temat losów Proroka-Mesjasza: Mesjasz musiał cierpieć, „aby wejść do swej chwały” (Łk 24, 26 n.)²⁷.

III. SENS Łk 6, 23 W ŚWIETLE BŁOGOSŁAWIEŃSTW

Omówione dotychczas zagadnienia wyjaśniają w pewnym stopniu temat proroków w trzeciej Ewangelii oraz jego znaczenie dla Łukaszowej wersji wydarzeń z życia Jezusa. Nie ukazują jednak, w jaki sposób Łukasz rozumiał stwierdzenie o prorokach w Łk 6, 23. Na jakiej podstawie można je traktować jak komentarz-zachętę do błogosławieństw? W jaki sposób fakt, iż prorocy byli prześladowani, wzmacnia wymowę Jezusowych błogosławieństw i staje się impulsem do przeżywania autentycznej radości przy okazji osobistych doświadczeń?

Również i w tym wypadku trzeci Ewangelista zdaje się odpowiadać odwołując się do wątku prorockiego. W przekonaniu Łukasza odrzucenie dotyczy bowiem nie tylko starotestamentalnych głosicieli słowa czy Osoby Jezusa, który został wyróżniony, jako ostatni i eschatologiczny prorok. Również apostołowie i inni głoszący Dobrą Nowinę przedstawiciele pierwotnego Kościoła doświadczają sprzeciwu (por. Dz 6, 10; 7, 55 n.; 14, 19). Tekstem przygotowującym wyda-

²⁶ Szerzej na temat Łukaszowego akcentowania prorockiej tożsamości Jezusa w Łk-Dz zob. M i e l c a r e k, *Jezus – Ewangelizator ubogich*, s. 65-116.

²⁷ Dokładną egzegezę spotkania Zmartwychwstałego z uczniami w drodze do Emaus przeprowadził J. Kudasiewicz (*Jeruzalem – miejscem ukazywania się zmartwychwstałego Chrystusa* (Łk 24, 1-52), s. 51-60), a także W. Rakocy (*Emaus – zmierzając na spotkanie ze Zmartwychwstałym Panem* (Łk 24, 13-35), w: *Biblia o Eucharystii*, red. S. Szymik, Lublin 1998, s. 97-110).

rzenia z Dziejów Apostolskich jest wspomniany już wcześniej fragment Łk 11, 49, gdzie mowa jest o prześladowanych prorokach i apostołach (por. Mt 23, 34). Skoro apostołowie zostali zrównani z prorokami w swoim tragicznym losie, nie trzeba już poszukiwać w Dziejach Apostolskich przykładów, gdzie prorocka tożsamość wiąże się z odrzuceniem. Każde wydarzenie odrzuconego apostoła niesie ze sobą identyczne przesłanie²⁸. Tym samym Łukasz daje swoim czytelnikom rodzaj hermeneutycznego narzędzia do zrozumienia życiowych trudności naśladowców Jezusa Chrystusa: kto staje się uczniem Jezusa-Proroka, wchodzi na drogę właściwą wszystkim głosicielom słowa Bożego i musi liczyć się z konsekwencjami swojego wyboru.

W tej perspektywie jest zrozumiałe, dlaczego temat sprzeciwu i odrzucenia w odniesieniu do dobrej nowiny głoszonej przez Apostołów przewija się przez cały drugi tom Łukaszowego dzieła. Prześladowania Kościoła mają swoje konkretne źródło. Z Dziejów Apostolskich wynika, że sprzeciw i odrzucenie spotykały Kościół zarówno ze strony Żydów, jak i pogan (por. Dz 4, 25 n.; 16, 19 n.; Ps 2 – w spisku przeciw Jezusowi brali udział zarówno władcy pogańscy jak i żydowscy przywódcy). Jednak Łukasz skoncentrował się przede wszystkim na odrzuceniu ze strony Żydów, a zwłaszcza ze strony oficjalnych przedstawicieli judaizmu. To odrzucenie przez przywódców miało miejsce w ciągu całej historii Jezusa i powtarza się w historii Kościoła. Według Łukasza ciągłość dziejów zbawienia obowiązuje także w aspekcie odrzucenia. Odrzucenie Osoby Jezusa przez członków narodu wybranego stanowi zatem świadectwo, że starotestamentalne reguły historii zbawienia są nadal aktualne. Co więcej osiągnęły swoją kulminację. Z narracji Łk-Dz wynika wprawdzie, że postawa tłumów wobec Jezusa ulegała pewnej zmianie (Łk 23, 1-5. 13-25. 48; Dz 2, 23; 3, 14), ale naród żydowski w ogólności okazał Mu niewiarę. Teza ta nie przeszkadza wcale Łukaszowi w podkreślaniu, że wielu pojedynczych Żydów stało się Jezusowymi uczniami. Dla autora Łk-Dz historia dziejów narodu wybranego pozostaje historią tragicznego odwrócenia się od Bożego dzieła wypełnienia obietnic²⁹. Powtarzane wzmianki o mesjańskiej nadziei Izraela w popaschalnych fragmentach trzeciej Ewangelii i w początkach historii Kościoła pierwotnego przypominają czytelnikowi, że nadzieja ta nie jest jeszcze spełniona do końca. Uświadamiają mu, że tragiczne odwrócenie się narodu wybranego stopniowo stawało się coraz bardziej

²⁸ Przykłady są zbyt liczne i zbyt oczywiste, by trzeba było je wszystkie cytować. Wystarczy wspomnieć misyjne doświadczenia Pawła (Dz 14, 19; 16, 22-24) oraz prześladowania w Jerozolimie, w wyniku których uwięziono Piotra (Dz 12, 3 n.).

²⁹ T a n n e h i l l, *The Mission of Jesus...*, s. 76 n.

realne, by swój szczyt osiągnąć w cytowanym przez Pawła fragmencie Iz 6, 9-10 (Dz 28, 26 n): „Usłyszycie dobrze, ale nie zrozumiecie, i dobrze będziecie wiedzieć, a nie zobaczycie. Bo otępiało serce tego ludu. Usłyszeli niechętnie i zamknęli oczy, aby przypadkiem nie zobaczyli oczami i uszami nie usłyszeli, i nie zrozumieli sercem, i nie nawrócili się, i abym ich nie uleczył”³⁰.

Koniec drugiego tomu Łukaszowego dzieła staje się przez to przestrożą skierowaną do czytelnika. Dla autora Łk-Dz jest oczywiste, że przesłanie Ewangelii musi być przyjęte z wiarą, mimo że wiara przyniesie w konsekwencji trudne życiowe doświadczenia. W przeciwnym razie zagrożenie stania się uczestnikiem tragicznej w swej treści obietnicy Izajasza, na podobieństwo zgromadzonych u Pawła Żydów (Dz 28, 25-27), staje się wyjątkowo realne³¹. Perspektywa Łukaszowych błogosławieństw wydaje się być identyczna. Czytelnik Łk-Dz zostaje postawiony wobec wyboru: wiara połączona z doświadczeniem odrzucenia przez ludzi, albo niewiara, która uchroni wprawdzie od doczesnych prześladowań, ale której konsekwencją będzie utrata szczęścia wiecznego. Nie przypadkiem Łukaszowa wersja błogosławieństw uzupełniona została o zdecydowane „biada” (Łk 6, 24-26). Uwaga umieszczona na końcu owej negatywnej listy jest szczególnie istotna: „Tak samo ojcowie ich czynili fałszywym prorokom” (w. 26b). Ci wszyscy, którym nie starczy wiary i determinacji, by pójść śladami Eschatologicznego Proroka i doświadczyć Jego błogosławieństwa, podziela los proroków fałszywych ze Starego Testamentu (por. Łk 13, 28).

BIBLIOGRAFIA

A l e t t i J. N., Jésus à Nazareth (Lc 4, 16-30) prophétie, écriture et typologie, w: A cause de l'Évangile. Études sur les Synoptiques et les Actes (LecDiv 123), Paris Editions du CERF 1983, s. 431-451.

³⁰ Temat odrzucenia Izraela w dziele Łukaszowym nie jest przedmiotem niniejszego artykułu i wymaga obszerniejszego opracowania. Przytoczony powyżej fragment nie powinien być jednak traktowany jako argument na rzecz ostatecznego odrzucenia Izraela ze strony Boga. Łukaszowa perspektywa jest odwrotna: to naród odrzuca przygotowane przez Boga dzieło miłosierdzia. W momencie redakcji Łk-Dz było już jasne, że znaczna część potomków Abrahama nie przyjęła świadectwa o Jezusie-Mesjaszu. Mimo to trzeci Ewangelista jest przekonany o zawsze aktualnej ofercie zbawienia wobec każdego człowieka. Chcąc się o tym przekonać wystarczy odwołać się do ostatnich wersetów Dziejów Apostolskich, gdzie Ewangelia głoszona jest bez przeszkód każdemu, kto zechce jej słuchać (28, 30 n.).

³¹ D. R. M i e s n e r, *The Circumferential Speeches of Luke-Acts: Patterns and Purpose*, w: *Society of Biblical Literature* (Seminar Papers, 14, 2), 1978, s. 233.

- B r a w l e y R. L., Luke-Acts and the Jews. Conflict, Apology and Conciliation (SBLM 33), Atlanta: Scholars Press 1987.
- B u s s e U., Das Manifest Nazareth Jesu. Eine Einführung in das lukanische Jesusbild nach Lk 4, 16-30 (SBS 91), Stuttgart: Katolisches Bibelwerk Stuttgart 1978.
- K o e t B. J., „Today this Scripture has been Fulfilled in Your Ears”, Jesus Explanation of the Scripture in Lk 4, 16-30, Bjdg 47(1986), s. 368-394.
- K y o S e o n S h i n G., Die Ausrufung des Endgültigen Jubeljahres durch Jesus in Nazareth. Eine historisch-kritische Studie zu Lk 4, 16-30, Bern-Frankfurt-Paris: de Gruyter 1989.
- M i e l c a r e k K., Jezus – Ewangelizator ubogich, Lublin 1994.

„FOR THAT IS WHAT THEIR ANCESTORS DID TO THE PROPHETS” (Luke 6, 23)
REJECTING OF THE PROPHETS IN THE THIRD GOSPEL IN THE LIGHT OF BEATITUDES

S u m m a r y

Jesus' beatitudes in the third Gospel form a literary unity with woes directed to those, who do not experience hardships in this world. The closing phrase in both sections is almost identical and it has to do with the prophets. Lk 6, 23b closes the first section persuading readers that contrary to all false prophets, all the prophets sent by God did experience persecutions and hatred. The paper approaches the issue posing a question in what way such a phrase could possibly encourage Christians to live according to Jesus' beatitudes. After a short sketch of traditions about prophets derived by Luke from Q (I), some specifically Lukan texts are dealt with (II). Finally, the answer is proposed: It is necessary to accept God's grace in the midst of difficulties experienced by all humans, for the alternative is too tragic to be chosen. Those who reject Jesus and His beatitudes in order to avoid hardships in their earthly existence will have to share the future of false prophets (Lk 13, 28).

Summarized by Krzysztof Mielcarek

Słowa kluczowe: Błogosławieństwa, prorocy, odrzucenie, teologia Łk-Dz.

Key words: Beatitudes, prophets, rejection, Lk-Acts theology.